

MERHUM ADNAN ÖTÜKEN'İN BİR YAZISI :

KÜTÜPHANELERİMİZ VE KÜTÜPHANECİLİĞİMİZ

Kütüphaneciliğimizde Son Zamanlarda Yapılan İyi İşler, Kaydedilen Gelişmeler

Şunu tereddütsüz ifade edebiliriz ki : 15 - 20 sene öncesine göre Türk kütüphaneciliğinde çok ileri adımlar atılmış, kıymetli eserler verilmiştir. Fakat yapılanların yanında yapılamayanlar dağ gibi durmaktadır. Türk kütüphaneleri ve Türk kütüphaneciliği devletten ve meslek adamlarından büyük hizmetler beklemektedir. Şimdi evvelâ yapıabilenleri sayalım :

a) 15 sene önce Türkiye'nin gerçek mânada bir Milli Kütüphane'si yoktu. Bugün bir mevcudiyet haline gelmiş bir Milli Kütüphane'miz vardır.

b) 1934 ten önce bir Derleme Kanunu'muz ve bir Milli Bibliyografya'mız mevcut değildi. Basılan her türlü eserlerin neler olduğu tespit edilmiyor, bu eserler kütüphanelerde toplanmıyor, âdeta unutuluyordu. Şimdi bir Basma Yazı ve Resimleri Derleme Teşkilâtımız, Milli Kütüphane bünyesi içinde Avrupalı anlamda bir Bibliyografya Enstitümüz, Derleme eserlerini toplıyan beş kütüphanemiz mevcuttur. Yani bu meseleler halledilmiş, yoluna konulmuştur. Bibliyografya Enstitümüz, birçok Avrupa memleketinde bile eşi olmıyan bir teşekkül halinde, aynı zamanda Türk Kütüphanelerinin istihbarat merkezi vazifesini görmektedir.

c) 15 - 20 sene önce kütüphanelerimizde mikrofilm ve fotokopi tekniği bilinmeyen şeylerdir. Şimdi modern kütüphaneciliğin bu buluşları Türk kütüphanelerinde büyük ölçüde tatbik edilmektedir. (Ankara'da Milli Kütüphane'nin, İstanbul'da Süleymaniye Kütüphanesi'nin mikrofilm tesisleri Avrupa kütüphanelerinden birçoğunu kısıktırarak ölçüde ve mükemmeliyettedir. Süleymaniye Kütüphanesi'nin ayrıca bir mükemmel kitap restorasyonu kısmı da mevcuttur).

* Türk Kültürü, II, 20 (Haziran 1964) dergisindeki yazısından kısaltılarak alınmıştır.

ç) 15 - 20 sene öncesinin (Hâfız-ı Kütüp) tipi ortadan kaybolmak üzeredir. Bunun yerini - henüz her yerde olmasa da - yüksek tahsilli, Avrupa görmüş, çoğu yabancı dil bilir, mesleğe nefisini vakfetmiş yeni bir kütüphaneci nesli almaktadır. Kütüphanelerin ancak bu tip kütüphanecilerle ıslah edilebileceğine her tarafta kanaat uyanmıştır. Her tarafta bu tip kütüphaneciler aranmaktadır. Bu evsaftaki gerçek kütüphaneciler değer kazanmıştır.

d) Onaltı seneden beri Türkiye'de kütüphanecilerin mesleki bir teşekkülü mevcuttur : Türk Kütüphaneciler Derneği. Memleketin bir çok yerlerinde şubeleri olan bu Dernek, adı var, kendisi ortada yok birçok mesleki teşekküllerden çok daha fazla faaliyet göstermektedir.

e) Onüç seneden beri Türkiye'de, kütüphanecilerin, ilmi ve mesleki karakterde bir dergileri muntazaman neşrolunmaktadır. Kırk yıllık, elli yıllık meslek teşekküllerinden çoğunun böyle bir neşir organına sahip olmadıkları düşünülürse himmetin derecesi anlaşılır.

f) Milli Kütüphane'nin kurulmasından başka Türkiye'nin bellibaşlı kültür merkezlerinden bir kısım kütüphanelerin havası, manzarası, çalışma tarzları külliye değişmiş, bunlar bizi hiçbir zaman utandırmayacak modern müesseseler haline gelmiştir. Hiç şüphesiz, eksikleri ve kusurları vardır. Fakat günah kütüphanecilerin değil, kütüphanelere gereken kıymeti vermesini bilmiyenlerindir. Keza üniversitemizin bir kısmında da kütüphaneler, bütün eksik ve kusurlarına rağmen, yepyeni bir manzara almışlardır. Bunlar ümit verici ve sevindirici hâdiselerdir.

g) 15 - 20 sene önce, Türkiye'de kütüphaneci yetiştiren tek bir müessese yoktu. Kütüphaneciliğin bir ilim ve ihtisas işi olduğunun (topu topu üç dört kişi hariç) hiç kimse farkında değildi. Hüdayi nâbit yetişmiş, meraklı, fakat pek az sayıda kuvvetli (fakat eski devre göre kuvvetli, daha çok hâfıza ile çalışan) hâfız-ı kütüplerin yanında, hiçbir işte muvaffak olamamış, fakat merhameten ve (ekmeğinden olmasın) düşüncesiyle son melce olarak kütüphanelere verilmiş, yalnız maaş almağa memur, âciz ve zavallı kütüphane memurları vardı. Şimdi durum - tam olmasa da - çok değişmiştir. İyi yetişmiş kütüphaneci, her yerde aranan, kıymeti bilinen bir meslek adamı haline gelmiştir. Şimdi yüksek kademedeki idarecilere düşen bütün hüner, kütüphanelerimize bu tip meslek adamlarını kazandırabilmektir. Yine hiç şüphesiz, bütün kütüphanelerimizdekilerin bu evsafa yetiştirilmiş meslek adamları olduğunu veya kısa bir zamanda olabileceklerini iddia etmek gülünç olur, safdillik olur. Bütün mesele, kütüphanelere intisap edenlerin kendi kendilerini yetiştirmeleri, bu işi sevmeleri, mesleğe bağlanmaları, kütüpha-

nedeki işlerini benimsemeleridir. Bu konuda mektepten yetişmiş veya kendi kendilerini mükemmelen yetiştirmiş idarecilerin bu insanları mesleğe kazandırmaları şarttır, elzemdir.

Kütüphaneci yetiştirmek için Ankara Üniversitesinde çok rağbet gören, az sayıda da olsa her yıl mezunlar veren 4 yıllık bir Kütüphanecilik Kürsümüz mevcuttur. Bunun bir eşi İstanbul Üniversitesinde de kurulmuştur, birkaç ay sonra tedrisata başlayacaktır. Her iki kürsü için Amerika'dan ve Avrupa'dan profesörler gelmiştir ve gelmektedir. Bir taraftan da yerli, değerli öğretim elemanları yetişmektedir. Fakat bu kürsüler, memleketin kütüphane ihtiyacını birden bire gideremez. Bugün Türkiye'nin her çeşit kütüphaneleri için iyi yetişmiş en aşağı 900 - 1000 kütüphaneciye ihtiyacı vardır. Daha uzun seneler kütüphanelerin, kendi bünyeleri içinde, meslek adamları yetiştirmeleri şarttır.

Kütüphanecilik kürsülerinin dışında, her sene memleketin muhtelif köşelerinde tertibedilen kısa süreli mesleki kursların da hiç şüphesiz, mevcut personeli yetiştirme bakımından, büyük faydaları vardır. Ayrıca devlet hesabına yabancı memleketlere kütüphanecilik tahsili veya stajı için gönderilenlerle, yabancı memleketler burslarıyla bu maksat için dışarıya giden ve bizim hesabımıza göre topu birden kırkı bulan genç kütüphaneci neslinin de Türk kütüphaneciliğinin kalkınmasında büyük ve hayırlı tesirleri olmuştur ve olacaktır.

h) Eksikleri ve kusurları olsa da, şimdilik gerçek mânada mükemmel kütüphaneler sayılmasa da, son 15 - 20 yıl içinde memleketin her tarafında birçok yeni kütüphaneler kurulmuş, kütüphane sayısı çok artmıştır. Bunların içersinde çocuk kütüphanesi, evlere ödünç kitap verme servisi, halk kütüphanesi, gezici kütüphane gibi 10 - 15 sene önce hiç bilinmeyen tipteki kütüphaneler ekseriyeti teşkil etmektedir.

ı) 15 - 20 sene öncesiyle mukayese edilemeyecek ölçüde Türkiye'de son zamanlarda kütüphanecilik mesleği ve bibliyografya ile ilgili pek çok eser ve makale yayımlanmış ve bunlar yeni kütüphaneci neslinin yetişmesinde hudutsuz faydalar sağlamışlardır.

i) İstanbul kütüphanelerinin muazzam zenginlikteki yazma hazinelerinin katalogları neşredilmiştir. Buna devam edilmektedir. Mânasız düşüncelerle gizli, kapaklı tutulan yazmalarımız, geniş bir toleransla dünya ilim âleminin istifadesine arz edilmiştir.

j) Modern kütüphane binaları yapılması teşebbüslerine girilmiş, tek tük de olsa bu teşebbüsler ilk eserlerini vermiş, Türkiye'de ilk defa olarak İstanbul Üniversitesi, kendi merkez kütüphanesi için büyük bir proje müsabakası açmış, bunu başarıyla neticelendirmiştir.

k) Son 15 - 20 sene içerisinde ve ilk defa olarak, Türk kütüphanecileri, enternasyonel meslek kongre ve toplantılarına dâvet edilmişler, katılmışlar, buralarda mevcudiyet ve başarı göstermişlerdir. Daha önceki zamanların hâfız-ı kütüplü Türk kütüphaneciliği için bu bir hayaldi.

Birçok İyi İş Yapıldı, Fakat...

Yukarıdaki maddelerde sayılan hizmetler ve başarılarla Türk kütüphanecileri, haklı olarak iftihar edebilirler. Fakat yapılanların yanında yapılamayanların hacmi maalesef dağ gibi yükselmektedir. Bunun günahı da kütüphanecileri emirleri altında tutan devlet adamlarına te-rettüp etmektedir.

Türkiye’de ilmin kalkınması, gerçek mânada ilim adamlarının yetişmesi, gerçek mânada araştırma hayatının başlaması, ilmi buluşların değer ve önem kazanması, milletlerarası ilim adamlarına malikiyetimiz, üniversitelerimizden bir kısmının meslek okulları halinden çıkarak araştırma faaliyetlerine girişmesi, yani hakiki ve esas vazifelerini yapmaları, üniversite tahsilinin ezbercilikten kurtarılması; ayrıca ve çok mühim olarak, yüzde ancak kırkı (o da rivayet halinde) okuma yazma bilen, yüzde altmışı karacahil bırakılan halkımızın okuma-yazmanın nimetlerinden faydalanması, daha başka bir deyimle mektepçiliğe paralel olarak yürütülecek halk eğitimiyle aziz milletimizin bugünkü düşkün halinden kurtarılması için kitaba ve kütüphaneye çok ehemmiyet vermemiz lâzımdır, lâzım değil elzemdir. Bu hizmetleri devlet adamlarının ve bhusus maarif vekillerinin birinci plâna almaları vatanperverlikleri iktizasıdır. Bunun zamanı çoktan gelmiş ve geçmiştir. Yalnız mektepçilikle Türkiye’nin ve Türk milletinin kalkınması mümkün değildir.

Bir önceki paragrafta, kütüphanecilik mevzuunda son 15 - 20 yılda vaulan iyi işler, erisilen başarılar hülâsa edilmiştir. Fakat bunlar Türk kütüphanecilerinin, Türk kütüphane idarecilerinin, kütüphane müdürlerinin tamamen şahsî gayretleriyle gerçekleşmiştir. Âli makamlardan, maarif vekillerinden, maarif erkânından emir, direktif almadan; hattâ zaman zaman bu zevattan müşkülât görerek, sıkıntı çekerek Türk kütüphanecileri, birçok mühim hizmetleri kendi kendilerine başarmışlardır. Bu mevzularda nerede iftihar edilecek ne varsa, ne görülürse hemen hemen hepsi şahsî himmetlerin mahsulüdür. Bazı maarif vekilleri, kütüphanecilere yardım etmişlerdir, hiç olmazsa müşkülât çıkarmışlar, güçlüklerin yenilmesi konusunda yardım ellerini uzatmışlar, teşviklerde bulunmuşlardır. Tanrının rahmetine kavuşan bir iki vekilin alâkası daha büyük olmuştur. Bunları unutmamıza imkân yoktur. Kendi-

lerini hep rahmetle anarız. Fakat son 15 - 20 senenin tarihinde kütüphaneler için lüzumlu tahsisat ve imkânlar devletten, devlet adamlarından, hele Maarif Vekâleti ve erkânından âdeta (arslan ağzından et koparılması gibi) güçlkle, kahrola ola koparılmış, herşey binbir mücadele ile gerçekleştirilmiştir. Kütüphanelerin kalkınmasına, memleketin modern kütüphanelere kavuşmasına aldırان hemen hemen çıkmamıştır. Bu hizmetler fuzuli telâkki edilmiştir. Maarifin yalnız okuldan, öğretimden ibaret olduğu fikri Millî Eğitim Bakanlığında o derece hâkim bir fikirdir ki ne kütüphanelere, ne müzelere, ne güzel sanatlara aldırان yoktur. Halbuki yalnız kütüphanecilik kalkınması, yukarıda saydığımız sebeplerden dolayı tek başına, ilk öğretim yahut orta öğretim problemleri derecesinde himmet, alâka, himaye bekliyen bir memleket problemidir.

Kütüphanecilik Kalkınmasında

Millî Eğitim Bakanlığına Düşen Hizmetler

Bütçe, alâka ve himmet bakımından kütüphaneler ilk öğretim, orta öğretim, mesleki öğretim ... gibi birinci plâna alınmalıdır. Kütüphaneler ve kütüphanecilik üvey evlât muamelesi görmemelidir. Şahsen bizim de çok arzuladığımız bir Kültür Bakanlığı kurulmadan (bunun ne zaman kurulacağını Tanrı bilir) bu işe maarif çevresinde el konulması lâzımdır. Bu sahada neler yapılması gerektiğini ihtisas erbabı birkaç yıl önce müdellel raporlar halinde hazırlamışlar, kanun metinlerini tesbit etmişlerdir. Bu raporlar ve metinler nerede uyutuluyorsa bunlar bir an önce ele alınmalıdır.

Şunun iyice bilinmesi lâzımdır ki : Türk kütüphanelerinin büyük çoğunluğu, ilkokul öğrencilerinin resimli çocuk macera dergilerini karıştırdıkları; ortaokul, lise, hattâ yüksek okullar talebelerinin derslerine çalıştıkları, birkaç emeklinin öteberi okuyup vakit geçirmeğe geldiği, hülâsa silik, şahsiyetsiz, bugünün modern kütüphane mefhumundan uzak müesseseler olarak kaldıkları müddetçe Türkiye’de hakiki ilim ve araştırma hayatının başlaması mümkün değildir. İlim adamlarına, yalnız yerli neşriyatı değil, bütün ilimlere ve ihtisas alanlarına ait dünyanın en yeni buluşlarını sunacak literatürle teçhiz edilmemiş kütüphanelerle Türkiye daha kırk yıl, geri memleket olarak kalmağa mahkûmdur. Bu gerçeği evvelâ sorumlu maarif idarecilerinin bilmesi şarttır.

Bir noktaya daha dikkati çekmek isteriz : Millî Eğitim Bakanlığının yıllık bütçelerinde kütüphanelere verilen ödenekler gülünçtür. Bu ödeneklerin tamamı medeni memleketlerde bir tek şehir veya üniversite kütüphanesine verilir, bizde aynı tahsisat yüzlerce kütüphaneye taksim edilir.

Kütüphane ödeneklerini, okullardan bile icabında keserek, arttırmak lâzımdır. İyi bir kütüphane, unutulmamalıdır ki birkaç lisenin ve sekiz on orta okulun göreceği hizmetlerden çok daha mühim hizmetler ifa edebilir.

Kütüphanecilik Kalkınmasında Üniversitelerimize Düşen Hizmetler

Bazı üniversitelerimizin pek mahdut bazı fakülte ve enstitüleri hariç tutulursa umumiyetle üniversite kütüphanelerimizin hali feci ve yürekler acısıdır. Kütüphane işlerine bu kadar önem veren üniversitelerimizin kendilerine düşen esas vazifelerini, yani ilmi araştırmaları nasıl yapabildikleri veya yapabilecekleri sorusuna cevap vermek mümkün değildir. Başta da zikrettiğimiz gibi, batı ilim âleminde bir mütearife vardır : «Kütüphane, üniversitenin kalbidir» derler. Bizim üniversitemiz âdeta kalbsiz olarak mevcudiyetlerini idame ettirmeğe çalışmaktadırlar.

Maarifte olduğu gibi kütüphane işleri, üniversitemizde de gerekli alâkayı ve himayeyi toplu halde bulamamıştır. Kütüphane bakımından az çok bir mevcudiyet gösteren veya göstermeğe çalışan bazı üniversitelerde ve fakültelerde bu konudaki bütün faaliyetler ve başarılar, kütüphanenin kıymetini bilen mahdut sayıdaki idarecilerin, hocaların ve bazı hallerde de tek bir hocanın şahsî gayretiyle meydana gelmiştir. İyi kütüphaneleri herkes istemektedir. Fakat gayret gösteren çıkmamaktadır. Üniversite kütüphanelerini taazzuv ettirmek, geliştirmek mevzuu Üniversitelerarası Kurulun, Senatoların, Fakülte Genel Kurullarının müşterek ve hayati konusu olamamıştır. Bu şeraitte, bir kısım üniversitemizin durumu, hocaların ders kitaplarını veya teksir edilmiş notlarını ezberliyen binlerce gencin toplandığı meslek okullarından farksız kalmakta berdevamdır. En fenası, üniversitemiz, kendi talebelerine, geç saatlere kadar açık tutulan, öğle paydosu yapmayan, disiplinli, sıcak ve iyi havalanmış, içlerinde bütün müracaat ve ders kitapları bol bol bulunan rahat çalışma yerleri (talebe kütüphaneleri) hazırlama işine bile yanaşmamaktadırlar. Bu sebeple bazı üniversitemizin bu konudaki bütün yükleri, birer üniversite talebe kütüphanesi olmayan, başka maksatlarla kurulan ve geliştirilmesine çalışılan Ankara'daki Millî Kütüphane'nin, İstanbul'da Bayazıt Devlet Kütüphanesinin sırtına yüklenmiştir.

Üniversitemizin kütüphane mevzuunu hemen ve âcilen ele almaları, bu hizmetle ciddi surette meşgul olmaları zamanı gelmiştir. Ya-

pılacak en iyi iş üniversite idarecilerinin, kütüphanecileri de aralarına alarak, bundan yüksünmiyerek meseleleri bir an önce görüşmeleri, katı kararlara varmaları ve bu kararlari mutlaka tatbik etmeleridir.

Üniversitelerimizin Kütüphane Mevzuundaki İyi Hizmetleri ve Faaliyetleri

Bunları da anmak biz kütüphaneciler için bir vazifedir ve kadirşinaslık olur :

a) Türkiye'de üniversiteler çevresinde ilk kütüphanecilik kursunu kurmak, sonra bunu bir Enstitü ve bilâhare bir kürsü haline getirmek şerefi Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesine aittir. Bu kürsüden şimdiye kadar değerli meslek adamları yetişmiştir. Fakültenin en çok talebesi olan, yani en çok rağbet gören kürsülerden biri budur. Gönül, aynı Fakültenin kendi kütüphaneleri için de bu ölçüde himmet göstermesini beklemektedir.

b) Türkiye'de üniversiteler çevresinde ikinci kütüphanecilik kürsüsünü kurmak şerefi İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesine nasip olmuştur. Bazı formaliteler yüzünden bu ikinci kürsü tedrisata ancak 1964 - 1965 öğretim yılı başında başlayabilecektir. Bu konuda bütün resmi muameleler ikmal edilmiştir.

c) İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, sayıları 20 yi bulan kendi enstitü ve seminer kütüphanecileri için bir yıllık bir kurs açmağı düşünen ve tatbik eden ilk üniversite teşekkülümüz olmuştur.

ç) Yine İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, muhtemelen, Türkiye'deki bütün fakülte kütüphanelerinin gerek yer, gerek teşkilât ve gerekse koleksiyonlar ve çalışma tekniğı bakımından en mükemmeli olacağında şüphe etmediğimiz bir kütüphanenin kurulması ve gelişmesi için elinden gelen her şeyi yapmaktadır.

d) İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü, Bayazıt'ta âbidevi mahiyet ve değerde büyük bir Üniversite Merkez Kütüphanesi binası inşası için, muazzam masrafları göze alarak Türk mimarları arasında bir proje yarışması açmış, bu müsabaka başarıyla sona ermiştir. İstımlâkler başlamış bulunmaktadır. İstanbul Üniversitesinin çok büyük bir eksigini giderecek bu modern binanın kütüphane problemlerini kökünden halledeceğini zannediyoruz! Bu bina inşa edildiğı gün, Türk kütüphaneciliğı için de bir bayram olacaktır.

e) Ankara'da yeni kurulan Hacettepe Tıp Fakültesi, kütüphane hizmetlerine son derece ehemmiyet veren bir müessesedir. Bu Fakültenin kütüphanesi, şimdiden Avrupalı bir hüviyet almıştır. Bu kütüphanenin,

Amerika'da olduğu gibi bir Tıp Millî Kütüphanesi haline gelmesi çok yerinde olacaktır. Buna şiddetle ihtiyaç vardır.

f) Ankara'daki Orta Doğu Teknik Üniversitesi de kütüphane hizmetlerine, modern kütüphane fikrine çok önem veren bir teşekküldür. Burada inşası kararlaştırılan kütüphane binası, burada şimdiden vücut bulan kütüphane, iftihar edebileceğimiz müesseselerdir. Yine bu üniversite önümüzdeki aylar için, kütüphane binaları konusunda bir sempozyum tertibini düşünmüş ve kararlaştırmıştır. Bu toplantının büyük faydalar sağlayacağı muhakkaktır.

Yukarıdaki maddelerde görüldüğü gibi bir kısım üniversitelerimizde modern kütüphane fikri büyük ölçüde revaçtadır. Fakat birçoğunda da bu hizmetler ikinci üçüncü plânlarda kalmakta maalesef berdevamdır.

Okul Kütüphanelerimizin Acıklı Hali

Pek ender istisnalar hariç, ortaokulların, liselerin, mesleki ve teknik okulların ve diğer orta dereceli okullarla yüksek okulların kütüphaneleri ve kütüphane hizmetleri gültünç ve acıklı haldedir. Lâfzen her okulun bir kütüphanesi vardır. Fakat bunlar kütüphane değil; cansız, işlemeyen, fonksiyonu olmıyan, gösterişten ibaret teşekküllerdir. Bunların çoğu, muhteviyatı tesadüfen oraya gelmiş, okul tedrisatiyle ve mektepçilikle alâkası olmıyan, tozlu ve el değmemiş kitapları kilitli camekânlarda muhafaza edilen odalardır. Batı anlamındaki mektepçilikte, kütüphane okulun lâzımı gayrı müfariqidir. İyi kütüphanesi olmıyan okul tasavvur edilemez. Çocuklara daha okul sıralarında kitap ve okuma zevki aşılmadığı takdirde yetişecek ancak ezberciler ve yarı aydınlar olur. Bunların sayısı da memlekette maalesef gittikçe artmaktadır. Millî Eğitim Bakanlığının bu köklü meseleyi de ciddiyetle ele alması lâzımdır.

Not : Bu yazı, ömrünü kütüphanecilik mesleğine vermiş ve bu mesleğin taaliisiyle memlekette büyük bir fikri ve sosyal kalkınma olabileceğine samimiyetle inanmış bir insanın kaleminden çıkmıştır. Tenkidler ve acı sözler şahısları muhatap tutmamaktadır. Derd, umumdur ve topluma aittir. Kütüphanecilik konusunda yeni dertleri ve ihmalleri değil, çok uzun zamanlardır devam eden lâkaydiyi yermeğe çalıştık. İlgililer bizi mazur görsünler.